
O filozofii

Martin Timothy Timko

Filozofia

10.2. 2018

Každému sa občas stalo, že premýšľal nad vecou z viacerých strán a pýtal sa na zmysel svojich záverov. Niekedy našiel správnu odpoveď hneď, niekedy po dlhšom čase a stávalo sa, že správnu odpoveď nachádzal dlhšie než by bolo obvyklé. A niekedy jednoznačnú odpoveď ne našiel a možno ani žiadna jediná správna odpoveď neexistuje. Nech už to bolo akokoľvek, nejakým spôsobom ste filozofovali, zamýšľali sa nad daným problémom z neobvyklých strán.

Formálne je možné zadefinovať filozofiu nasledovne:

"Filozofia, ako láska k múdrosti; filein = ľúbiť, sofia = múdrosť, je sústavné, racionálne a kritické skúmanie skutočnosti, sveta a človeka, prípadne aj toho, čo ich presahuje (metafyzika). Hľadanie pravdivého poznania, zmyslu a dobrého života prostriedkami reflexie, racionálnej argumentácie a diskusie, ktorá vyžaduje určité pojmy. Nie je to teda len akademická disciplína, ale tiež spôsob života, ktorý začína údivom alebo sklamaním nad tradičnými výkladmi vecí (Platón) a snaží sa s tajomstvom sveta a existencie nejakým spôsobom vyrovnáť." — Wikipédia

Nie každý, kto filozofuje je filozofom. Väčšiu ľudia preberú nejaký problém z určitých najpravdepodobnejších strán možného výskytu a ostatné neobvyklé riešenia neuvažujú, pretože sú príliš odtrhnuté od reality. Filozofia ako taká, poskytuje určité metódy, ktorými formuluje a overuje svoje závery, avšak nie je možné povedať, že obsahuje nejaké špeciálne odpovede na najväčšie problémy ľudstva. Metódou filozofie nie je nič iné ako **myslenie**, ktoré je vypracované na vyššej úrovni a tým zabezpečuje v zásade formálnejší popis

problému, ktorý sa riadi určitými zákonitosťami v usudzovaní a vyvodzovaní záverov. To je možné si predstaviť ako vodu, ktorá náhodne prúdi v prírode, razí si tak svoju cestu a po určitom čase a na nejakom mieste si vyhlíbi svoju jamu, kde sa usadí. Podobne je to aj v rámci myšlienkového procesu. Ale tento fakt nepredurčuje filozofiu na poskytovanie jedinečných odpovedí nejakého problému, ale skôr určuje **proces**, myšlienkový rámec, ktorý môže, ale nemusí prinášať nejaké jednoznačné odpovede. Nie je to priamo vývoj, pretože vývoj ako taký je chápaný v zmysle dlhšieho časového úseku, napr. v nejakej dejinnej etape. V procese sa jedná o "myšlienkovú výmenu názorov", určité **myšlienkové trápenie**, ktoré môže byť aj kratšieho charakteru, ale podstatná je **uzavretosť**, niekedy len dočasná, ktorá sa môže znovu v priebehu iného procesu znovu otvoriť a prehodnotiť pôvodné myšlienkové rámce. Pretože ako už z definície filozofie vyplýva je filozofia **sústavné** kritické skúmanie skutočnosti a to nie je možné jednorázovo jednoznačne definovať bez predchádzajúceho myšlienkového vývoja.

Filozofia ako taká už **nemá predmet** svojho skúmania. Kedysi v dávnych dobách bola celá veda prisudzovaná filozofii. Neskôr sa z tohto všeobecného myšlienkového rámca postupne selektovali hypotézy a neskôr teórie, ktoré sa špecializovali do osobitných vied. A tak sa stalo, že v dnešných časoch už filozofia nemá priamy predmet svojho výskumu ako ostatné špecializované vedy (prírodné vedy, spoločenské vedy a iné). To ešte nemusí nutne znamenať, že filozofia ako taká už nemá žiadny zmysel. Špeciálne vedy síce majú svoj

predmet výskumu, ale nemusia mať vždy dostatočnú metódu výskumu, teda spôsob akým sa dopracovávajú k danému výsledku svojím myslením. A práve filozofia môže ponúknuť určitý **špecifický myšlienkový proces**, ktorý môže obohatiť každú špeciálnu vedu. V každom prípade je filozofia láskou k múdrosti, k poznaniu a to je všeobecne vlastnosť, ktorá je práve v dnešnej dobe stále viac a viac žiadúcou. Na druhej strane **dejiny filozofie sú dejinami myslenia**. A kto pozná dejiny myslenia dokáže lepšie predpovedať budúci vývoj spoločnosti. Pritom sa nemusí jednať len o spoločnosť ľudí, ale aj jednotlivcov, tzn. ak filozof dokáže pochopiť myšlienku a myslenie nejakého mysliteľa doby, dokáže lepšie pochopiť aj myslenie akéhokoľvek iného človeka.

Hovorí sa, že filozofom sa človek rodí. Do istej miery to je pravda, ale tak ako u všetkého aj v tomto smere sa trénovaním môžeme dopracovať k určitému filozofickému mysleniu. V každom prípade by **typický filozof** mal mať niektoré z nasledujúcich vlastností a záujmov:

- pozitívny vzťah k literatúre, beletrii a jazyku všeobecne
- vyhýbanie sa prevzatým a zaužívaným modelom myslenia (viac sa cení samostatnosť a priamy vzťah k skúmaným problémom – ide sa priamo k veci samej)
- presné, zaujímavé a úderné formulovanie vlastných názorov prostredníctvom písania
- interdisciplinarita – čiže spolupráca filozofie a iných vedných disciplín (estetika, psychológia, história, biológia, teológia...)
- odhodlanosť vystúpiť „s kožou na trh“ prostredníctvom účasti na konferenciách a iných vedeckých podujatiach, na ktorých filozofi formulujú svoje názory pred inými

Celkovo by bolo možné povedať, že by sa malo jednať o človeka aspoň navonok vyrovnaného s jasnejšou predstavou o svete, udalostiach a celkovom dianí. Nemal by to byť niekto s prílišnou afektovanosťou, skôr citovou umiernenosťou a celkovou striedanosťou života lemovanú mäkkosťou duše až určitou poddajnosťou. Človek s potenciálom filozofického myslenia by mal byť svojím spôsobom tvrdohlavý do tej miery, aby zaujímal pevné stanovisko, avšak byť prístupný aj k iným názorom. Každý človek by mal mať nejaký svoj vlastný pohľad na svet a život, ale budúcom filozofovi by sa

mala pestrejšie skĺbiť idea určitého svetonázoru. Nemal by to byť človek, ktorý nedokáže pripustiť ani najmenšiu možnosť opaku nad očividným alebo absolútne zrejším klamstvom. Do istej miery by mohol vystupovať alebo pristupovať k pravde ako právnik, obhájca, ktorý aj nad jasným zavrnutím hodným skutkom dokáže hájiť určité stanovisko proti pravde, avšak s plnou racionalitou a uveriteľnosťou. Samozrejme vo filozofii je jeden z hlavných predmetov **pravda** v najširšom kontexte. V celej histórii nachádzame aj opak takto popisovaného typu. V každom prípade by tento popis mal slúžiť len ako určitý formálny vzor.

Z osobného pohľadu som sa k filozofii dostal asi tak ako väčšina na strednej škole. Jednalo sa o všeobecnú filozofiu na ktorú som v podstate nemal nejaký extra názor. Vnímal som filozofiu ako vedu o uvažovaní a filozofov ako ľudí, ktorí majú odpovede na najväčšie otázky ľudstva. Vedia napr. odpovedať na otázku ohľadne zmyslu života. Neskôr som zistil, že na túto otázku neexistuje ani u nich nejaká špeciálna odpoveď, takže v zásade som filozofiu na nejaký čas nechal mimo môjho záujmu. Postupne ako plynul čas sa menili, alebo skôr usmerňovali moje záujmy a jeden z týchto záujmov boli počítače a teda informatika. A práve informatika ma priviedla až kdesi tesne pred koncom jej štúdiá na vysokej škole k myšlienke akejsi fúzie filozofie a informatiky. Z absolútne hlavných protagonistov v tomto smere by som vyzdvihol len jedného a to konkrétne **Ludwiga Wittgensteina**. V súvislosti s predmetom **Teória typov** vystupoval **Alonzo Church** ako jeden z autorov tzv. **Lambda kalkulu**. A konkrétne **Teória typov** ako predmet pojednávajúci o typológii systémov v podstate na pomedzí **Diskrétnej matematiky** ma zaujal samotný pojem, ktorý použil vo svojom najväčšom diele práve filozof **Wittgenstein**. A presne v tomto momente sa vo mne vzbudila akási **priama paralela**, že informatika aj keď určite nie úplne celá, ale aspoň táto časť informatiky vychádza priamo z filozofie, teda z niečoho, čo je len záležitosťou nejakých príbehov v beletrizovanej podobe. A to ma na tom fascinovalo.

Toto bol pre mňa určitý prvý kontakt s filozofiou a mal som tendenciu spájať filozofiu s **Logikou** ako vedou a následne s celou informatikou. Zo začiatku práve v nadväznosti s Wittgensteinom sa mi to zdalo ako jasná predstava o to viac, čím viac bola spájaná práve v súvislosti s jeho dielom. A keďže samotný autor tohto diela vychádzal z mnohých iných autorov, filozofov, tak

bolo zrejmé, že ako celok to musí všetko zapadať do filozofie. Omyl spočíval v tom, že sa pri podrobnejšom prieskume nejednalo o filozofiu ako takú, ale o jej určitý smer, ak by to bolo ešte dnes vôbec možné nazvať, a teda o *Logiku* ako vedu, už na rozhraní matematiky. Takže v zásade sa neskôr ukázalo, že sa nejedná o filozofiu v nejakej rôznej metafyzickej podobe, ale o matematickú logiku. Takže týmto som následne stratil túto predstavu o filozofii ako celku.

Následne neostávalo nič iné, len sa vrátiť k pôvodnej predstave o filozofii. Ale to, čo sa dialo v tomto období "prevratov" o význame filozofii v mojom ponímaní by bolo možné nazvať aj podstatou filozofie ako takej. Teda, nachádzaní nejakých ideí pod vplyvom priestoročasu v zmysle akéhosi procesu.

Filozofiu ako takú by bolo možné prirovnať k celkovému výrazu matematiky. Množstvo filozofov sa snažilo počas celého vývoja filozofie "očistiť" filozofiu od metafyziky. Napriek všetkému sa to snáď nikomu nepodarilo. A komu sa to podarilo, tak v zásade sa prestalo jednať o filozofiu. A niečo podobné sa stalo aj pri mojej predstave obohatiť filozofiu o matematickú logiku. Symbol ostane symbolom. Nevypovedaným. V tomto duchu vnímam filozofiu ako myšlienku, ktorá má svoj **začiatok** a **koniec** a nie len nejaký výraz vo forme symbolu. Takže filozofia by zrejme mala byť o tom, o čom bola vždy. **O dialógu, príbehoch.** Ako povedal matematik [Cédric Villani](#):

"Ľudský mozog nie je stavaný na pochopenie matematiky, ale na porozumenie jazykov a príbehov." —
Cédric Villani

Ak si vezmeme tri vedné disciplíny, matematiku, informatiku a filozofiu, tak spoločným znakom všetkých troch vied je **myslenie**. Ale každá z nich obsahuje odlišný konečný produkt.

Teda, spoločným menovateľom je myslenie, avšak vždy z iným konečným produktom. Možno dôvodom prečo sú pre človeka bližšie príbehy, vety, slovo než symboly je ten, že už ako dieťa sa dokážeme naučiť prakticky samovoľne rozprávať, tvoriť vety, čo je do veľkej miery vrodená záležitosť. Ale tvorba symbolov a hľadanie ich významov už vyžaduje väčšie úsilie, ktoré nemáme primárne dané. A z hľadiska týchto troch vedných disciplín sa najbližšie k mysleniu javí filozofia, pretože je **bezprostrednejšia** než ostatné vedy, poskytuje prirodzenejšiu formu vyjadrenia.

Samozrejme, výsledkom každej úvahy je nejaká

myšlienka a to platí pre všetky tieto vedy, ale dôležitá je **forma vyjadrenia**. Každá z týchto vied je predurčená na inú formu vyjadrenia. Intuícia sa uplatňuje vo všetkých vedách, aj mimo spomenutých, avšak v spomenutej filozofii je možné použiť napr. **metaforu** a to v rôznej podobe a mnoho početnom význame. V matematike a informatike sa nie je možné vyjadriť metaforicky, tam platí všetko **doslovne a presne**.

Z hľadiska psychológie mozog pracuje na určitej úrovni ako počítač, stroj, ale to len z hľadiska spracovania informácií. Všetko ostatné je v ľudskom mozgu už záležitosťou emócií a rôznych pocitov a je možné povedať, že mozog ako taký je obrazne povedané uložený v emočnej polievke. A preto sa človek skôr naučí, je mu bližšia, schopnosť vstrebať nejaký text, naučiť sa niečo naspamäť než pochopiť **symboly**. Každý zapamätaný text je v podstate prejavom akéhosi **príbehu**, navyše v nejakom jazyku. Tento príbeh môžeme interpretovať **približne**, ale symbol ako taký je niečo, čo nie sme schopní popísať vo forme príbehu, preto sa to aj ťažšie zapamätá a pamätáme si len nejaké **inštrukcie** symbolického zápisu, ktoré navyše musíme preproduktovať **presne**. Vždy budeme radšej, keď poskytneme mozgu možnosť - približnosti - vo forme príbehov, ako keď od neho budeme požadovať exaktný zápis symbolov, ktoré nevieme **rozprestrieť** do príbehu, resp. ak aj áno, tak k danému symbolu priradíme nejakú mnemotechnickú pomôcku, ktorý daný symbol popíše približne, ale s nejakým asociačným vzťahom, ktorý je v zásade neprirodzený, pretože symbol sám o sebe nemá žiadnu výpovednú hodnotu.

Myslenie ako také vychádza len z možností, ktoré ponúka ľudský mozog. Nie je možné uvažovať v inom myšlienkovom stave, než aký ponúka mozog. Tých operácií, ktoré ponúka je obmedzený počet, ale to bude predmetom iného článku. V tomto štádiu stačí vedieť to, že mozog do veľkej miery pracuje pravdepodobnostne, približne, v určitom zmysle aj náhodne a čo je dôležité pracuje analogicky a to v spojitosti s odhadom tvorí **intuíciu**. A to je práve to, čo mozog ako taký uplatňuje v každej oblasti života. Možno by bolo možné povedať, že práve intuitívna povaha vecí dáva vyniknúť celku, resp. má v dohľade celok. Určitú podstatu filozofie napísal [Immanuel Kant](#):

"Celá veda, ktorá nezabúda pre prostriedky na účel a ktorá sa nenechá zničiť slovíčkarením, nástrojmi, zbierkami, len technickou stránkou vecí a obyča-

jnými jednotlivosťami, teda veda, ktorá nestráca zo zreteľa ideu, je filozofická.” — Immanuel Kant

Z toho nám vychádza, že je oveľa dôležitejšia **úvaha** (myšlienka) než samotný výsledok. A to je jedna z hlavnej podstaty filozofie.

Tak ako existuje množstvo rôznych smerov vo filozofii, tak existuje aj rozdelenie filozofie z hľadiska predmetu ich skúmania.

Rozdelenie filozofie: (Zdroj: [Wikipédia](#))

Teoretická filozofia:

- metafyzika a ontológia - o celkovom bytí, o jeho počiatku, povahe a zmysle
- logika - o správnom myslení, usudzovaní a argumentovaní
- teória poznania (epistemológia, gnozeológia) - o možnostiach a podmienkach poznávaní
- filozofia vedy - o podmienkach, metódach a cieľoch vedy
- filozofia jazyka - o vzťahu jazyka k mysleniu a skutočnosti, o komunikácii
- filozofia mysle - o vedomí, vnímaní a mozgu

Praktická filozofia:

- etika - o správnom jednaní a morálke
- metaetika - o zdôvodnení morálky a etiky
- estetika - o vnímaní, umení, kráse a vnímaní krásy
- axiológia - o hodnotách a hodnotení
- filozofia práva - o spravodlivosti, o zmysle a cieľoch práva
- politická filozofia - o občianovi a slobode, o vláde a štáte
- sociálna filozofia - o povahe, zmysle a funkcii spoločnosti

Ďalšie filozofické disciplíny:

- dejiny filozofie - o filozofoch, filozofických školách a smeroch minulosti
- filozofická antropológia - o človeku, jeho možnostiach a spoločnosti
- filozofia dejín - o dejinných procesoch a tendenciách, o ich zmysle
- filozofia náboženstva - o Bohu, o náboženstve a mravnosti
- filozofia výchovy - o výchove a vzdelávaní, o úlohe učiteľa a školstva
- filozofia matematiky - o predpokladoch, základoch a dôsledkoch matematiky

Tieto a niektoré podobné smery budú postupne predmetom ďalších článkov, publikácií.